

КОНСТАНТИН А. ОРУШ

ДВА РАЗЛИЧИТА ПОЕТИЧКА ПРИСТУПА УВОЂЕЊУ МИТСКОГА У ДРАМАМА МИХАИЛА ЛАЛИЋА И ЖАРКА КОМАНИНА

Двије Лалићеве драме, упркос - за једнога епика - изненађујуће драматуршке технике којом су написане, вјероватно би, остале као неки полутонови у контексту пищевог стваралачког опуса (поготово кад бисмо их упоредили са његовим умјетничким достигнућима у прози) да у њима не проналазимо једно од честих питања у модерној теорији драме - постоји ли анонимативна митолошка драма, или као што је можемо још назвати "драма скривеног митолошког знака". О чему је ријеч? Када се помиње појам митолошка драма, обично се има у виду нека њена фабуларна или сижејна веза са познатим прототипом из класичне или фолклорне баштине. Или се визира увођење у драмску причу неког лика утемељеног у фолклорном или митолошком памћењу. Присуство таквих елемената обично почива на директној евокацији или је сама алузија рељефно изведена (т.ј. имамо номинативну транслацију). Све ово даје могућност да се лако издвоји велика група дјела из књижевне традиције која одређујемо као митолошка. Уједињује их стваралачка мотивација везана за тзв. етерничка инспиративна поља - Свето Писмо, класичне митологије, њихове травестије у националним фолклорним митологијама, етнопсихолошке фолклорне верзије и т.д. - и најављена номинирањем одговарајућег мита или пак његовом евокацијом под другим именом. Скрећем пажњу на познату деноминацију старог мита, а овакав приступ митском проналазимо код Жарка Команина у драмској трилогији "Пророк" - "Људско месо Пелиново" - "Огњиште". Штавише, ова трилогија у тематском и у идеографском погледу стоји веома близу ономе што је и Лалић најавио у "Пораженима" и у "Данима мржње". Али постоји битна разлика у њиховим приступима према поетичком увођењу митскога. Док ће о овим разликама још бити ријечи, сада ћу само прибљежити да у "Пророку" имамо типичан примјер номинативног поступка према митолошком прототипу, који је поступак остварен директним увођењем библијске хипосеме у неку нову синхрону средину која по себи нема димензије сакрализоване митске

вјечности. У "Огњишту" пак је кодиран мит о Антигони својом трагедијом у истовјетној несакрализованој средини али, овога пута, проналазимо га деноминираним у Јовану.

Нешто је различит приступ ка сложеном лику Горчина Бездановића из "Људског меса - Пелиновог". У овом случају се суочавамо са парамитолошким понашањем у моделу неке дијахронски нове "антиантигоне" - убити брата због партијске правовјерности. Овоме неисконском и парадоксалном моделу свети се сама идеја основног мита која се претварају у бумеранг одмазде. Смрт као казна Горчину Бездановићу је у суштини рехабилитација и враћање исконској моћи архетипског модела "антигоне" (враћање архетипском моделу породичне вјерности, социјалног дуга према коме су Црногорци особито осјетљиви). Према томе однос "антигона - антиантигона - антигона" само евидентира Команинов избор управо овог мита и то у смислу у коме смо до сада разматрали пишчев однос према митосу. Тако поново проналазимо потврду деноминативног поступка и у овој драми. У оба случаја Команин прихвата поступак "откривеног митолошког знака" - номинативан у "Пророку" и деноминативан у "Људском меду - Пелиновом" и у "Огњишту".

Другачије стоје ствари са димензијама митског у Лалићевим драмама (овдје ћу прије свега говорити о "Пораженима"). Ради се о једном различитом поступку према коришћењу митова и стварању митских ситуација које ја називам аноминативнима базира се на избору скривених митолошких знакова. У драмама Жарка Команина, тамо гдје се он придржавао деноминативног поступка, јунаци су представљени у развоју, пролазе кроз дјелство и формирају се догађајима. Т.ј., евоцирани митолошки ликови су инкорпорирани у драмској средини, која претпоставља линеарни развој карактеристичан за реалистички креативни модел. Везу са етерничким инспиративним пољем Команин остварује преко фабуларне траслације и њене нострификације од стране новог топоса (у "Људском меду - Пелиновом" и у "Огњишту"), или преко директног номинирања (у "Пророку").

Поступак Лалића у "Пораженима" се веома разликује. Митске димензије оцртавају се у стварању особите митогене средине за развој драмског сукоба. Шта имам у виду? Магнетизам митскога скривен је у способности сваке митологије (па чак и најархаичније) да изражава кодекс стагнираних појмова глобалног значења, појмова, неограничених у времену или у простору. Митски лик у суштини је лик врсте поступка, врсте дјелства. Његова смисаона садржина не подлијеже оповргавању, он не познаје опозицију природно-неприродно и носи карактер императива. Такав је модел прије свега модел понашања. Идеална средина у којој функционише и у којој је лако препознатљив, то је средина древног ритуала. Модел ове средине је прост и јасан - претпостављени у својем значењу, живо одглумљени модели понашања (при томе обавезно представљајући сукоб између антитемских начела) и посматрајући свијет у коме резонује морална поука одглумљеног - т.ј. посматрачи су и учесници. Доцније античка драма издваја посматраче из ритуала и претвара их у публику, док улогу резонера намјењује хору.

Интересантан потез Михаила Лалиће је коришћење фабуларног трика да ускрснућем једног заборављеног догађаја, изађе на видјело истина о овом догађају. Овим постиже дупли ефекат: Шири темпоралне границе радње и појачава дјејство глобалног моралног знака правде, те преко лика Судије-резонера враћа улогу хора-коректива из класичне драме. Свјedoци у расправи подијељени су на позитивне и негативне јунаке и свако до краја остаје такав какав је првобитно најављен. Т.ј. не користећи инкорпорирани митолошке ликове или фабулу, Лалић ствара митолошки оквир у коме ће се одвијати сукоб.

Универзални смисао пишчеве поруке и парадигма овога оквира оцртава се разлијевањем темпоралних граница, увођењем претпостављених и стагнираних у својим значењима ликова-знакова, присуством објективног резонера-коректива, те ликом јунакиње Тоде Тадић, у чијем понашању можемо прочитати синтагму "чувам своју част" што не представља ни мање ни више но умјетничку и филозофску девијацију заложену још у изоморфном митологемском језгру архетипа "чувам себе".

На другој страни, уникалну поруку (то су оне карактеристичне за Лалића етнопсихолошке детерминације и умјетничко тумачење социјално-психолошких потреса у традиционалном етосу црногорског друштва) писац исказује ликовима свједока у расправи. О морализаторском патосу и етнопсихолошким цртама уграђеним у поједицим ликовима др Радомир Ивановић говори убједљиво у својој студији "Писање као судбина", тако да не бих хтио упуштати се у нека, можда чак и понављања. Само ћу додати да су за моју тачку гледишта особито значајна она два интерферирана лика Витеље и Раденка. Интерференција је у томе што свако од њих носи оба лица противрјечнога националнога карактера, подједнако вјеран и тамнијима и свијетлима стихијама. Заштитом заробљене Тоде, Раденко Римоновић декодира читав етос и појам о дугу код човјека традиционалног црногорског друштва.

Према томе, маркирали смо и посљедице избора двију различитих поетичких поступака према увођењу митскога. Код Команина уникално је изражено у организацији драмске средине, а универзалну поруку шаље преко деномираних митолошких ликова. У "Пораженима" Лалић ради сасвим супротно - изграђује драмску средину у митогеним оквирима и она се претвара у потенцијалног носиоца универзалне поруке, док је уникално уложено у етнопсихолошке карактеристике појединачних ликова. Не користећи директну евокацију неког митолошког прототипа Лалић ствара митску ситуацију за развој дјејства, што је једно од основних обиљежја аноминативне митолошке драме.

Присталице ове врсте поступка рачунају на његов висок потенцијал разигравања драмских куриозитета, антимигова, парадокса. Међутим, сам назив аноминативна митолошка драма има довољно противника који тврде да он указује на неку врсте термиолошког егзибиционизма, на неко жанровско претјеривање. Остављам питање отвореним и сматрам да је знатно битније од термиолошких питања да драма може да задржи умјетнички потенцијал митолошке баштине.

Дакле, држећи се саме природе митског мишљења и ослобађајући се традиционалног схватања о миту као скупини ликова, сижеа или фабула, наслијеђених из класичних и националних фолклорних митологија, истраживач (или писац) може себи дозволити проширено тумачење оних димензија дјела које имплицитно указују на митску парадигму. Довољно је да буду заштићени у тексту елементи који детерминирају тзв. митски поступак: у креативној средини разлијевају се оквири временског ограничења; сугерисани апсолут придаје дјјству смисао вјечне значајности, т.ј. омогућава митологизацију скоро сваке секундарне идејне инвенције (као што је синхрона контемпорална идеологизација код Лалића); ово се најкраћим путем постиже увођењем стагнираних и претпостављених ликова у не-развитку, гдје је сваки лик у суштини актуелизовани еманент неког старог архетипског значења засвједочено у насљеђеним митолошким квалификативима понашања.

Из свега овога слиједи да осим два позната и неоспорна типа митских поступака - номинативан (директно именовање митолошког лика или сижеа) и деноминативан (лик, сиже или фабула имају еквивалент у насљеђеној митологији, али су транспонирани у неку нову средину различитим именима) - проналазимо параметре трећег поступка који се заснива на изграђивању креативне средине која имплицитно сугерира митске инвенције, т.ј. базира се на идеји о стварању митогене ситуације преко активирања стваралачке и агилне природе саме митске свијести, а не на некој конкретној митолошкој успомени. У сулудој (па нека буде и помало снобовској) трци терминолошких експеримената, овај поступак можемо назвати аноминативним.

Konstantin Oruš, Sofia

THE TWO SEPARATE POETICAL APPROACHES TO MYTHOLOGICAL ESSENCE IN MIHAILO LALIĆ'S AND ŽARKO KOMANIN'S DRAMAS

Summary

The article punts under consideration a problem now mainly discussed in the modern theory of drama - if there exists an anominative mythological drama, or as it's also known as drama of a "hidden" mythological essence. This summary doesn't pretend to afford an extravagance interpretation on the dramas of Mihailo Lalić and Žarko Komanin discussed here, but tries to make an improved research on the masterpiece in the prospect of not quite famous as yet mythological theory of literature and creativity. It comes from mythological theory an experiment, a theoretically undetermined till new approach: following maximally close to the natural myth's productivity and getting free of doctrinairity of the non questionnaire approaches nominative - (directly pointing on a well known mythological model) and denominative - (when the character, the subject - matter and the plot have an equivalent in the inherited mythology, but are also put in a new midst and under

new names) the author speaks on the new dimensions of the third possible approach, which could be called anominative.

This approach is based on the organisation of the fiction midst with implicitly outspoken mythological fusion's. This midst depends most of all on the creation and productivity of the mythological situation, which infidels and implies mythological eternity without naming or implying to the well-known mythological sample.

